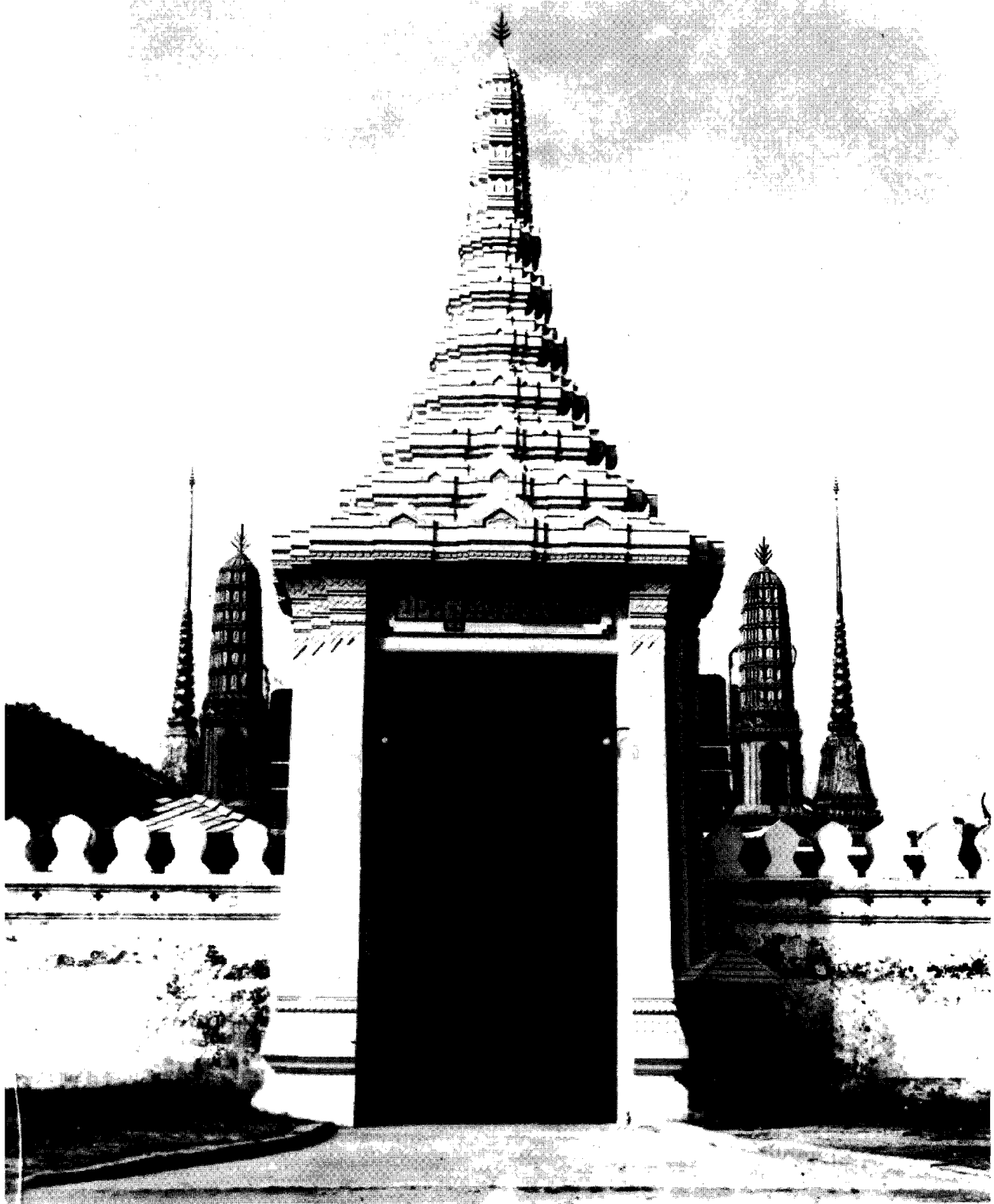

ประตูสวัสดิโสภณ

ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ในปัจจุบัน

วนิดา พึ่งสุนทร*

บทนำ

งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีก็คือผลงานสถาปัตยกรรมประจำชาติไทย เป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยเป็นภูมิปัญญาของชนชาติไทยอย่างหนึ่งที่เรามีวัฒนธรรมประเพณีต่อเนื่องกันมายาวนาน เป็นความภาคภูมิใจของชาวไทยทั้งชาติ

สถาปัตยกรรมไทยประเพณีแต่เดิมมาเป็นสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นหลัก การออกแบบอาคารทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงมีกระบวนการของการออกแบบเป็นมาตรฐานโดยการสืบทอดสืบต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นฝีมือช่างหลวงหรือฝีมือช่างพื้นถิ่น รูปแบบสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นมีวิวัฒนาการต่อเนื่องกันตลอดมา แต่ก็ยังยึดถือระเบียบวิธีในการออกแบบอย่างเคร่งครัด

งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงเป็นงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะที่แสดงถึงคุณค่าของงานที่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเจริญทางวัฒนธรรมของสังคมที่สืบเนื่องกันมาในสังคมไทย ซึ่งเป็นสังคมที่ประกอบด้วยพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ ที่ดำรงอยู่ควบคู่สืบกันมานับพันปี จึงได้เกิดงานสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเฉพาะมากมายกระจายตามภูมิภาคต่างๆ สิ่งปรากฏนั้นจะพบเห็นทั้งอาคารที่เป็นโบราณสถานและอาคารที่มีการใช้สอยในปัจจุบัน งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงเปรียบดังเครื่องประดับของสังคม ซึ่งแสดงออกถึงความเจริญและความมีวัฒนธรรมของสังคมของตนเอง ที่มีการสืบทอดมายาวนาน

ในอดีตที่ผ่านมาความรับผิดชอบในการสร้างสรรค์งานทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีอยู่ในขอบเขตเฉพาะแต่ละบุคคลในราชสำนัก ซึ่งแต่เดิมจะพบว่าการสร้างสรรค์งานต่างๆเป็นเรื่อง

*อาจารย์ ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ของบุคคลที่มีความรู้ความสามารถและได้รับการอุปถัมภ์จากพระมหากษัตริย์โดยตรง ผู้สืบสายสกุลข้างจะเป็นผู้ได้รับการยกย่องมีตำแหน่งหน้าที่เจริญก้าวหน้าอย่างยิ่งและแม้แต่พระมหากษัตริย์ไทยแต่โบราณก็ยังแสดงออกถึงความสามารถในการสร้างสรรคงานด้วยพระองค์เอง ที่มีการกล่าวถึงดังเช่น ในสมัยอยุธยาหรือแม้แต่ในราชวงศ์รัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์ไทยยังทรงแสดงออกถึงความรู้ความสามารถในการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยให้ปรากฏ ดังเช่นบานแกะสลักประตูไม้ของพระวิหารวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น และถึงแม้พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ได้ทรงสร้างสรรคงานด้วยพระองค์เอง แต่ก็สนับสนุนเป็นองค์อุปถัมภ์ให้เกิดงานสถาปัตยกรรมที่งดงามเป็นมรดกของชาติมาจนถึงปัจจุบัน

ในปัจจุบันหน้าที่ความรับผิดชอบในการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อาจกล่าวได้ว่ามีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยพุทธศักราช ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การศึกษาสถาปัตยกรรมได้เปลี่ยนแปลงจากการถ่ายทอดความรู้ในหมู่ที่เป็นช่างในราชสำนักมาสู่การศึกษาในสถานศึกษาแก่บุคคลทั่วไป มีทั้งการศึกษางานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีแต่เดิมและการศึกษาสถาปัตยกรรมที่กล่าวกันว่าเป็นแบบสากล ลักษณะการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมจึงมีความหลากหลายตามประโยชน์ใช้สอยที่เพิ่มมากขึ้น ควบคู่ไปกับความเจริญเติบโตของบ้านเมืองซึ่งมีทั้งงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีแต่เดิมและรูปแบบสถาปัตยกรรมที่กล่าวกันว่าเป็นแบบสากล การสร้างสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบันจึงมีความหลากหลายอันอาจก่อให้เกิดความสับสนในรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมประจำชาติ งานสถาปัตยกรรมในปัจจุบันจึงมีทั้งงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ปฏิบัติตามกระบวนการและระเบียบวิธีที่มีมาแต่เดิม โดยได้ปรับปรุงและพัฒนารูปแบบและวัสดุที่มีใช้ในปัจจุบัน และงานสถาปัตยกรรมที่ใช้แนวคิดของผู้ออกแบบโดยมิได้คำนึงถึงกระบวนการและระเบียบวิธีที่มีมาแต่เดิมหรืองานสถาปัตยกรรมไทยที่นำรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเดิมมาใช้อย่างไม่เหมาะสม

การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยแต่เดิมที่กล่าวกันว่าเป็นงานด้านศาสนาอย่างหนึ่ง ได้แก่ วัดวาอาราม เช่น พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ ฯลฯ เหล่านี้เป็นอาคารที่ใหญ่โตมีลักษณะ Over Scale เพราะศาสนาเป็นสิ่งที่เราถือว่าสูงส่ง(ยิ่งใหญ่) เราเป็นเพียงส่วนเล็กๆส่วนหนึ่งซึ่งได้รับความคุ้มครอง เกิดความอบอุ่น สงบเยือกเย็น มีความเคารพบูชาและยำเกรง ฯลฯ เมื่ออย่างเข้าไปในโบสถ์ วิหาร จะสร้างหลังใหญ่โตมาก แต่ได้สัดส่วนสวยงาม แม้ว่าลักษณะอาคารจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดใหญ่บรรจุคนจำนวนมาก ดังนั้นด้วยภูมิของชนชาติไทย จึงมีการแก้ปัญหาเรื่อง รูปร่าง รูปทรง ขนาดและสัดส่วน ได้อย่างเหมาะสม โดยการใช้หลังคาแบบที่เรียกว่า “ดาดหลังคา” , “การลดชั้นหลังคา” ซึ่งเป็นการย่อระนาบ ส่วนการย่อ Mass ก็โดย การย่อมุม ยื่นมุข ลดหลังคา Mass ทั้งด้านตั้งและด้านระนาบ เป็นต้น การแก้ปัญหาดังกล่าวนี้นี้ สำคัญในการนำมาใช้ก็คือจังหวะและลีลา เปรียบเสมือนเสียงดนตรี ถ้าเสียงดนตรีซ้ำๆซากๆก็ไม่น่าฟัง นอกจากนี้ยังมีการใช้ลดหลั่นทำให้สิ่งใหญ่โตมีรายละเอียด ทำให้ดูเล็กลง อ่อนหวานขึ้น มีการปิดทองร่องซาด ปิดกระฉก แกะสลัก และปั้นปูนประกอบ ฯลฯ เพื่อความสวยงามละเอียดอ่อน

ในการใช้วัสดุก่อสร้างก็มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นการใช้โครงสร้างไม้ โครงสร้างอิฐดินเผา ฯลฯ จนปัจจุบันเป็นโครงสร้างเหล็กและคอนกรีตเสริมเหล็ก อีกทั้งในปัจจุบันประโยชน์ใช้สอยในอาคารเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เป็นต้นว่าแต่เดิมอาจใช้เฉพาะงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่ แต่ในปัจจุบันอาจเพิ่มขึ้นเป็นอาคารสาธารณะ เช่น หอสมุด พิพิธภัณฑ์ อาคารทางราชการ ฯลฯ ความต้องการในการใช้พื้นที่

เปลี่ยนแปลงไป มีความต้องการพื้นที่ใช้สอยมากขึ้น ทำให้อาคารต้องมีขนาดกว้างใหญ่ สลับซับซ้อนขึ้นกว่าเดิม รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงมีการนำมาใช้หลากหลายในปัจจุบัน แต่สิ่งที่สถาปนิกต้องคำนึงถึงคือ ระเบียบวิธีการนำองค์ประกอบต่างๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคมชุมชน เป็นสิ่งที่น่าจะนำมาพิจารณาประกอบการออกแบบด้วยในปัจจุบัน

นอกเหนือจากความเหมาะสมต่อสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม และชุมชนแล้ว ยังมีสิ่งที่ผู้ออกแบบควรพิจารณาประกอบ คือ การมีส่วนร่วมของสังคมในชุมชนนั้นๆ กระบวนการออกแบบนอกจากคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยและรูปแบบแล้ว ต้องมีการเพิ่มการมีส่วนร่วมของสังคมในชุมชนเข้าไปด้วย การสร้างการมีส่วนร่วมของสังคมในชุมชนที่มากกว่าการบริจาคทรัพย์ออกจะเป็นสิ่งใหม่สำหรับผู้ออกแบบอาคารในรูปแบบอาคารสถาปัตยกรรมไทยประเพณี จะต้องเรียนรู้ถึงวิธีการจัดการให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลและชุมชน

๑

พัฒนาการสถาปัตยกรรมไทยประเพณีต้นรัตนโกสินทร์ถึงปัจจุบัน

ดังที่กล่าวไว้ในเบื้องต้นถึงลักษณะงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ปรากฏ อาจกล่าวได้ว่ามีมากมายหลายลักษณะตามประโยชน์ใช้สอยที่เกิดขึ้น ดังเช่น งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เช่น พระอุโบสถ เจดีย์ วิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร มณฑป เป็นต้น หรือหากเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ที่ผ่านมา เช่น อาคารในพระบรมมหาราชวังหรือในวังของเชื้อพระวงศ์ เป็นต้น ซึ่งที่กล่าวไว้ในที่นี้เป็นเพียงงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีบางส่วนเท่านั้น ยังคงมีรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ปรากฏอีกมากมายที่แสดงออกถึงลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ เป็นสิ่งเชิดหน้าชูตาของคนในชาติ การศึกษาพัฒนาการทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีนั้นศึกษาได้ถึงพัฒนาการตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะสมัยรัตนโกสินทร์เท่านั้น ซึ่งสามารถกำหนดช่วงเวลาของการศึกษาได้เป็น ๗ ช่วงระยะเวลา ได้แก่

ช่วงระยะที่ ๑ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีช่วงต้นรัตนโกสินทร์รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ช่วงระยะที่ ๒ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงระยะที่ ๓ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงระยะที่ ๔ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงระยะที่ ๕ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงระยะที่ ๖ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ช่วงระยะที่ ๗ สถาปัตยกรรมไทยประเพณีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช (ในรัชกาลปัจจุบัน)

ในแต่ละระยะเวลาที่กล่าวถึงมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างได้แก่ **ในระยะที่ ๑** เช่น วิหารพระศรีศาสดายมูณี ในบริเวณวัด สุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นอาคารไทยประเพณีที่สร้างขึ้นเมื่อเริ่มสร้างกรุงรัตน- โกสินทร์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นระยะเริ่มแรกของการ ก่อสร้างและได้ดำเนินการก่อสร้างต่อเนื่องมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่มาแล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลักษณะอาคารที่รับรูปแบบ ทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นอาคารยกฐานสูง ผังและเสาก่ออิฐถือปูน โครงหลังคาไม้ หลังคากระเบื้องดินเผาเคลือบ การประดับตกแต่งไม้ แกะสลัก ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในระยะแรกนี้มีรูปแบบ สถาปัตยกรรมไทยที่ได้รับการสืบทอดมาแต่เดิม **ในระยะต่อมาคือ ระยะที่ ๒** ในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีอย่างชัดเจนคือ รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยแบบพระราชนิยม ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ เห็นได้ชัดในลักษณะที่เปลี่ยนจากอาคารแบบทรงไม้มาเป็นลักษณะอาคารทรงตึกที่มีการประดับ ตกแต่งทางสถาปัตยกรรมในลักษณะที่มีอิทธิพลจีน โดยมีการใช้การตกแต่งด้วยชิ้นส่วนเซรามิค และรูปประดับตกแต่งที่นำเข้ามาจากประเทศจีน **ในระยะที่ ๓** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยที่ปรากฏในระยะนี้มีการสืบทอดลักษณะ ที่มีมาแต่รัชกาลที่ผ่านมา แต่มิได้นำมาใช้ทั้งหมด คงเป็นการนำรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบ พระราชนิยมมาผสมผสานกับรูปแบบการประดับตกแต่งแบบอิทธิพลตะวันตก ดังเช่นการใช้รูปทรง โค้งรับน้ำหนักระหว่างช่องเสาด้านหรือนำมาใช้ในการตกแต่ง เช่น การใช้วัสดุตกแต่งประเภท หินอ่อนที่มีการนำเข้ามาจากต่างประเทศ ตัวอย่างการตกแต่งดังกล่าวได้แก่ การตกแต่งพระ อุโบสถ และพระเจดีย์ของวัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร หรือการตกแต่ง พระอุโบสถ ด้วยหินอ่อนของวัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

ภาพที่ ๑

วัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพฯ

ภาพที่ ๒

สถาปัตยกรรมแบบพระราชนิยม

วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ

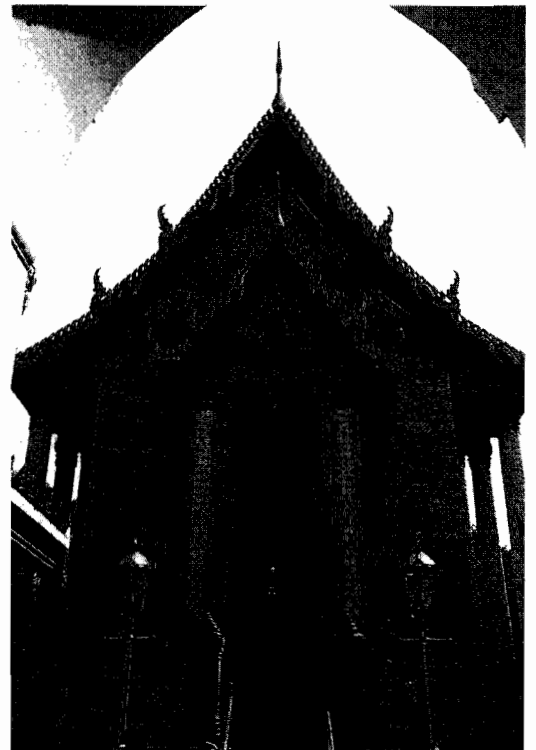
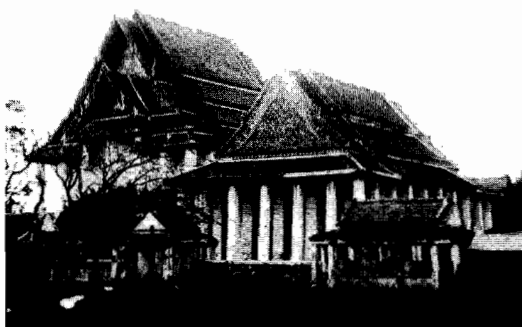
ภาพที่ ๓

วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

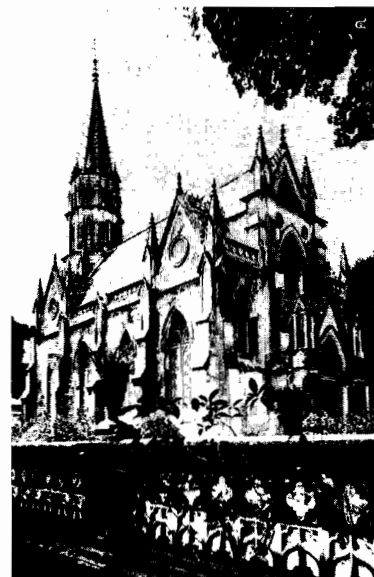
กรุงเทพฯ

๒

ในระยะต่อมาคือ **ระยะที่ ๔** ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เป็นระยะเวลาที่ประเทศไทยมีการพัฒนาทางสังคมอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มีการสร้างอาคารแบบอย่างตะวันตกมากมาย อันเป็นกุศโลบายของพระองค์ท่านในการที่จะสร้าง ภาพของความเจริญให้ทัดเทียมกับประเทศทางซีกโลกตะวันตก ลักษณะรูปแบบสถาปัตยกรรมไทย ประเพณีในระยะนี้จึงมีทั้งที่เป็นอาคารไทยประเพณีที่มีลักษณะเดียวกับรูปแบบทางตะวันตกล้วนๆ ดังเช่น พระอุโบสถวัดนิเวศธรรมประวัติ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือมีลักษณะของรูปแบบและการตกแต่งเป็นแบบอย่างตะวันตกทั้งสิ้น หรืออีกลักษณะหนึ่งก็เป็นการผสมผสานแบบไทยกับ ตะวันตก คือ รูปลักษณะภายนอกเป็นแบบไทยประเพณี แต่การประดับตกแต่งภายในกำหนดให้เป็น แบบตะวันตก เช่น วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น ในขณะเดียวกันก็มีการ สร้างพระอุโบสถแบบไทยประเพณีที่มีความงามอย่างยิ่ง คือ พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร ซึ่งมีลักษณะเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่มีการออกแบบเป็นลักษณะของตนเอง มีการจัดพื้นที่ใช้สอยที่เพิ่มขึ้นจากเดิม กล่าวคือ พระอุโบสถแต่เดิมนั้นใช้สอยในการทำสังฆกรรม แต่พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรนั้น นอกจากมีการใช้ประโยชน์ทางสังฆกรรมแล้ว ในพื้นที่ต่อเนื่อง บางส่วนยังเป็นที่รวบรวมพระพุทธรูปในลักษณะต่างๆ การประดับตกแต่งมีการตกแต่งแบบ สถาปัตยกรรมไทยเป็นหลัก แต่ในบางส่วนเช่น การนำกระจกสีมาตกแต่ง เป็นการประยุกต์มาจาก

ภาพที่ ๔
วัดนิเวศธรรมประวัติ บางปะอิน
จ.พระนครศรีอยุธยา

ภาพที่ ๕
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
ภาพที่ ๖
การตกแต่งภายในพระอุโบสถ
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม
ภาพที่ ๗
วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

ศิลปะแบบตะวันตก โดยนำมาใช้เป็นลักษณะของตนเองได้อย่างลงตัว การตกแต่งด้วยหินอ่อน ก็เป็นการตกแต่งที่เป็นแบบไทย ถึงแม้ว่ารูปประติมากรรมสิงห์หน้าพระอุโบสถจะเป็นลักษณะสิงห์แบบเขมรก็ตามที่ ในรัชสมัยนี้ผู้เป็นเลิศในการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งกล่าวได้ว่าท่านเป็นสมเด็จพระครูทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่สืบมาจนถึงปัจจุบัน อีกหนึ่งตัวอย่างที่ท่านได้แสดงออกถึงการพัฒนารูปแบบ ได้แก่ พระอุโบสถวัดราชาธิวาส กรุงเทพมหานคร มีการนำรูปแบบศิลปะสถาปัตยกรรมแบบเขมรมาประยุกต์ใช้ในการตกแต่งได้อย่างเป็นเลิศ ผลงานของท่านแต่ละสิ่งเป็นแบบอย่างที่ดีเยี่ยม ที่สถาปนิกในปัจจุบันจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจ และใช้เป็นบรรทัดฐานในการกำหนดแนวคิด และทิศทางในการพัฒนาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่จะเกิดขึ้นในปัจจุบันในระยะที่ ๔ นี้ มีการพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ไม่เฉพาะแต่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เพียงเท่านั้น ยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็นสถานที่ประทับของพระมหากษัตริย์ คือ รูปแบบของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งเป็นอาคารหลายชั้น โดยเป็นการผสมผสานระหว่าง รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรมตะวันตกได้อย่างสวยงาม แม้ว่าแต่เดิมสร้างเป็นแบบตะวันตก แต่ได้ปรับปรุงหลังคาเป็นแบบไทยได้อย่างลงตัว และอีกสิ่งหนึ่งที่ได้มีการเริ่มขึ้น เป็นครั้งแรกคือ มีการจัดตั้งโรงเรียนเพื่อให้ความศึกษา ซึ่งแต่เดิมนั้นการศึกษาจะใช้วัดเป็นสถานศึกษา การจัดให้มีการศึกษาในระบบโรงเรียนนี้เอง ในรัชสมัยต่อมาจึงได้มีการสร้างโรงเรียน และมหาวิทยาลัยขึ้น ดังจะกล่าวต่อไป

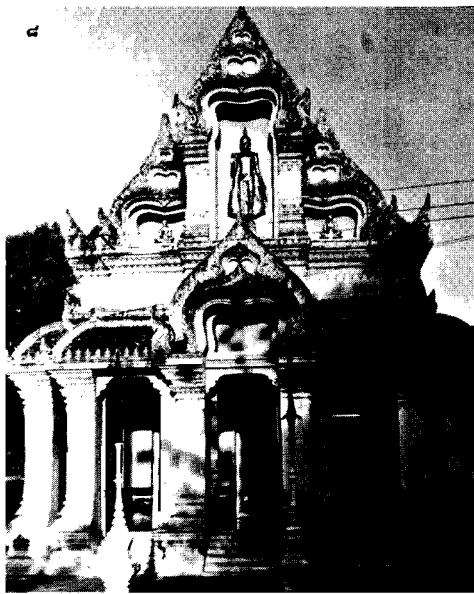
ภาพที่ ๘

วัดราชาธิวาส กรุงเทพฯ

ภาพที่ ๙

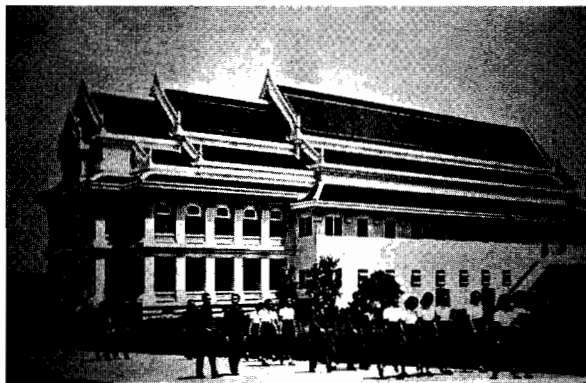
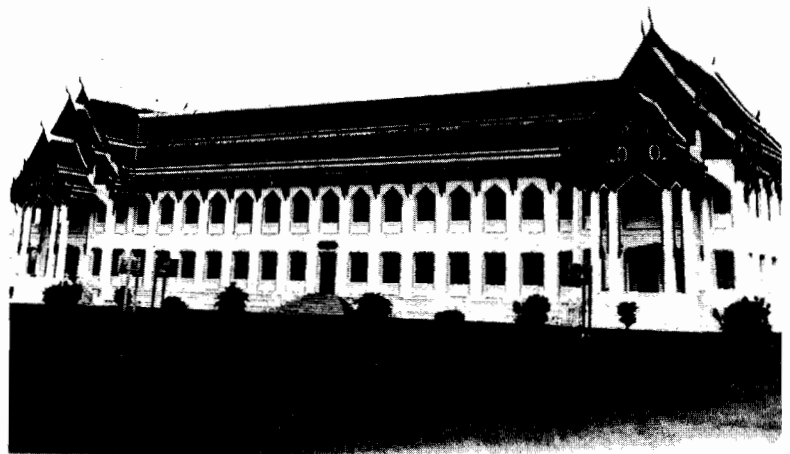
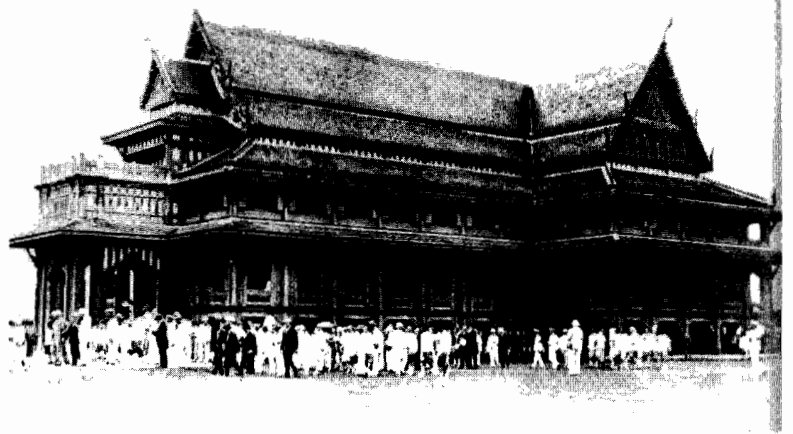
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ

ในระยะที่ ๔ คือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมีการพัฒนาตามความต้องการที่จะใช้พื้นที่ต่างไปจากเดิม กล่าวคือ หากพิจารณาย้อนหลังจากระยะแรก คือในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช มาจนถึงระยะที่ ๓ คือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น งานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีส่วนมากเป็นงานที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างเห็นได้ชัด และในระยะที่ ๔ คือรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น จะเห็นได้ว่านอกจากงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่เกี่ยวข้องต่อพระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีการพัฒนาการที่เกี่ยวข้องกับที่ประทับของพระมหากษัตริย์อีกด้วย แต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่กำลังกล่าวถึงนี้

ภาพที่ ๑๐
หอประชุม(หอสมุด) วชิราวุธวิทยาลัย
ภาพที่ ๑๑
ตึกขาว(อาคารวชิรมงกุฏ)
วชิราวุธวิทยาลัย

ภาพที่ ๑๒
หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ภาพที่ ๑๓
แบบด้านหน้า
หอประชุม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏความแตกต่าง แต่ได้ไปปรากฏในรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ใช้กับการศึกษา ดังตัวอย่างเช่น กลุ่มอาคารในบริเวณโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยและหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้ที่ทำการออกแบบอาคารในบริเวณโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยได้แก่ พระยาจินดารังสรรค์(พลับ เดิมที่ หลวงเทพรจนา) พระสาโรช และศาสตราจารย์หลวงวิศาลศิลปกรรม และผู้ที่ทำการออกแบบหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อู่ ลาภานนท์)

ในระยะที่ ๖ คือ รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อเนื่องถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล โดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ โดยเริ่มใช้การปกครองแบบรัฐสภา โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศ งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีได้พัฒนาไปอีกแนวทางหนึ่งคือ การออกแบบพระราชานุสาวรีย์พระบรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช บริเวณสะพานปฐมบรมราชานุสรณ์ หรือที่เรียกกันในปัจจุบันว่าสะพานพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เพื่อร่วมเฉลิมฉลองกรุงเทพ ๑๕๐ ปี ผู้ออกแบบพระบรมราชานุสาวรีย์ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งท่านได้แสดงถึงพัฒนาการของงานออกแบบที่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการจากประโยชน์ใช้สอยที่มีมาแต่เดิม มาเป็นประโยชน์ใช้สอยในรูปแบบใหม่ สิ่งที่น่าสนใจศึกษาอย่างยิ่งได้แก่ การประยุกต์รูปแบบการตกแต่งทางสถาปัตยกรรมแต่เดิมที่มีรายละเอียดมากมาย มาเป็นรูปแบบการตกแต่งแบบเรียบง่าย แต่ยังคงไว้ซึ่งระเบียบวิธีในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีอย่างครบถ้วน และเป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งได้แก่ การประดับตกแต่งนั้นมีการใช้โลหะฉลุลงลายประกอบการตกแต่งอีกด้วย การประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมไทยประเพณีแบบเรียบง่ายนี้ ผู้ที่ได้รับแนวคิดและสืบทอดการออกแบบต่อมาได้แก่ ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อู๋ ลาภานนท์) ดังตัวอย่างผลงานการออกแบบเช่น ชุมประตูลี้สวัสดิโสภณ ซึ่งเป็นประตูทางเข้าบริเวณพระบรมมหาราชวังทางวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นต้น

ภาพที่ ๑๔
พระราชานุสาวรีย์พระบรมรูป
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
บริเวณสะพานปทุมบรมราชานุสรณ์

ระเบียบวิธีของงานสถาปัตยกรรมไทยและการนำไปใช้ในการออกแบบอย่างแจ่มชัด ถึงแม้ว่าจะมีความต้องการในการใช้ประโยชน์และในเงื่อนไขของแนวคิดที่เปลี่ยนแปลงไป งานออกแบบที่เกิดขึ้นก็สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ระยะที่ ๗ หรือระยะปัจจุบันนี้ นับว่ามีความหลากหลายจนน่าเป็นห่วงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่จะเป็นสีล้นของชาติบ้านเมือง ความมีอิสระในการสร้างงานที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบทางวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งล่อแหลมที่ผู้ออกแบบจะเป็นผู้สร้างงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ทำให้เกิดสีล้นที่ตึงามหรือสีล้นที่มีตม่น คือจะเป็นผู้สร้างสิ่งที่ตึงามหรือเป็นผู้ทำลายสิ่งที่ตึงามนั้นโดยไม่รู้ตัว หากผู้ออกแบบไม่มีพื้นฐานของการศึกษาด้านนี้อย่างถูกต้อง งานออกแบบที่เกิดขึ้นก็จะมีสีล้นที่ไม่ดีนัก และหากมีผู้ออกแบบดังกล่าวนี้มากขึ้น สีล้นของบ้านเมืองจะเป็นเช่นไร ที่กล่าวมานี้เพราะว่าในปัจจุบันการสร้างงานทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณี โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ผู้ออกแบบและผู้สร้างมีอิสระอย่างมากในการสร้างงานตามความนึกคิดของตนเอง โดยขาดจิตสำนึกของความเหมาะสมและความพอดีในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ดีนั้น ผู้ออกแบบที่มีความรู้ความสามารถก็มีอยู่เช่นกัน แต่ก็อยู่จำนวนไม่มากนักและนับวันจะลดน้อยลงไปทุกที ฉะนั้นจึงสมควรที่จะต้องหันกลับมามองปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นและมาช่วยกันแก้ปัญหาเสียตั้งแต่บัดนี้ เพื่อความงดงามของบ้านเมือง การจะหาความเหมาะสมในการออกแบบทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ซึ่งปัจจุบันมีความหลากหลายของความต้องการในการใช้สอยประโยชน์อาคาร ผู้ออกแบบควรมีความรู้ทางด้านงานศิลปะสถาปัตยกรรมของท้องถิ่น พัฒนาการของรูปแบบทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมในท้องถิ่น ประโยชน์ใช้สอยที่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน และควรทำความเข้าใจถึงความสำคัญของการใช้วัสดุและเทคโนโลยีในการก่อสร้างปัจจุบัน ตลอดจนการเลือกใช้วัสดุเพื่อการตกแต่ง และสุดท้ายคือการบำรุงรักษา ที่จะทำให้งานออกแบบนั้นมีความคงทนและสวยงามอยู่เสมอ สิ่งทีกล่าวนี้นั้นทั้งหมดน่าจะเป็นตัวอย่างของการศึกษาสำหรับเป็นแนวทางก่อนการตัดสินใจเพื่อกำหนดแนวทางของการออกแบบที่เหมาะสม อันจะเป็นประโยชน์ในการช่วยชาติบ้านเมืองได้อีกวิธีหนึ่ง

ดังที่กล่าวแล้วว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีนั้น มีระเบียบวิธีในการออกแบบเพื่อสร้างงานให้สมบูรณ์ มีความถูกต้องตามระเบียบวิธี มีพัฒนาการในการออกแบบและการใช้วัสดุสมัยปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นวัสดุประกอบโครงสร้างและวัสดุเพื่อการตกแต่ง ระเบียบวิธีจึงเป็นสิ่งที่สถาปนิกจะต้องเรียนรู้อย่างถูกต้องเป็นอันดับแรก การเรียนรู้ที่สถาปนิกสามารถเรียนรู้จากงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในอดีตที่ปรากฏในท้องถิ่นต่างๆ ตามยุค ตามสมัย การเรียนรู้ระเบียบวิธีนั้น สถาปนิกจะต้องมีประสบการณ์จากการได้เห็น ได้สังเกต และจดจำมากพอสมควร แล้วนำมาจัดระเบียบวิธีขององค์ประกอบต่างๆ ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม เป็นต้นว่าต้องการศึกษาอาคารไทยประเพณีสักหลัง จะเริ่มต้นศึกษาในองค์ประกอบต่างๆ อย่างไร วิธีที่จะศึกษาให้เข้าใจได้ง่ายก็ต้องเริ่มต้นที่จัดระเบียบขององค์ประกอบอาคาร เป็นต้นว่า องค์ประกอบชั้นฐาน องค์ประกอบชั้นตัวอาคาร และองค์ประกอบชั้นหลังคา การจัดระเบียบเป็น ๓ ส่วนหลักนี้จะสามารถทำให้ผู้ศึกษาเข้าใจองค์ประกอบของรูปแบบที่เกิดขึ้นในอาคารไทยประเพณีได้อย่างมีระบบและง่ายต่อการเรียนรู้

สำหรับการออกแบบอาคารลักษณะไทยหรือไทยประยุกต์ ที่มีประโยชน์ใช้สอยในปัจจุบันนั้น ถ้าหากสถาปนิกมีพื้นฐานและเข้าใจลักษณะเฉพาะของสถาปัตยกรรมไทยประเพณี มีความรู้เรื่องวัสดุและเทคโนโลยีในปัจจุบันดีพอแล้ว ก็สามารถที่จะรังสรรค์งานตามยุคตามสมัยให้มีลักษณะประจำชาติได้เป็นอย่างดี

ความสำคัญของระเบียบวิธีในงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี

การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน สิ่งหนึ่งที่สำคัญยิ่งคือ ผู้ออกแบบควรมีความรู้ในระเบียบวิธีดั้งเดิมซึ่งสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมประเพณีของท้องถิ่นที่แตกต่างกันไป ระเบียบวิธีในการจัดองค์ประกอบของอาคารสามารถเรียนรู้จากระเบียบวิธีขององค์ประกอบอาคารประเพณีพื้นถิ่นที่มีมาแต่เดิมซึ่งปรากฏในภูมิภาคต่างๆ เช่น ในอาคารทางประวัติศาสตร์ วัดวาอารามในท้องถิ่น และโบราณสถานที่ยังคงเหลืออยู่ ความเข้าใจในองค์ประกอบจะสามารถนำไปสู่การกำหนดแนวคิดในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบันอย่างมีแบบแผน ที่สืบเนื่องไม่ขาดตอน ความสำคัญของการศึกษาในระเบียบวิธีของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีจึงเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งสำหรับสถาปนิกไทย ที่จะนำความรู้ความเข้าใจดังกล่าวไปพัฒนารูปแบบสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยที่เปลี่ยนไปจากเดิม อันจะก่อให้เกิดรูปแบบที่สามารถรักษาระเบียบวิธีของงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณี ที่มีพื้นฐานของความเป็นไทยตามยุคสมัยอย่างแท้จริง

ลักษณะอาคารไทยประเพณี

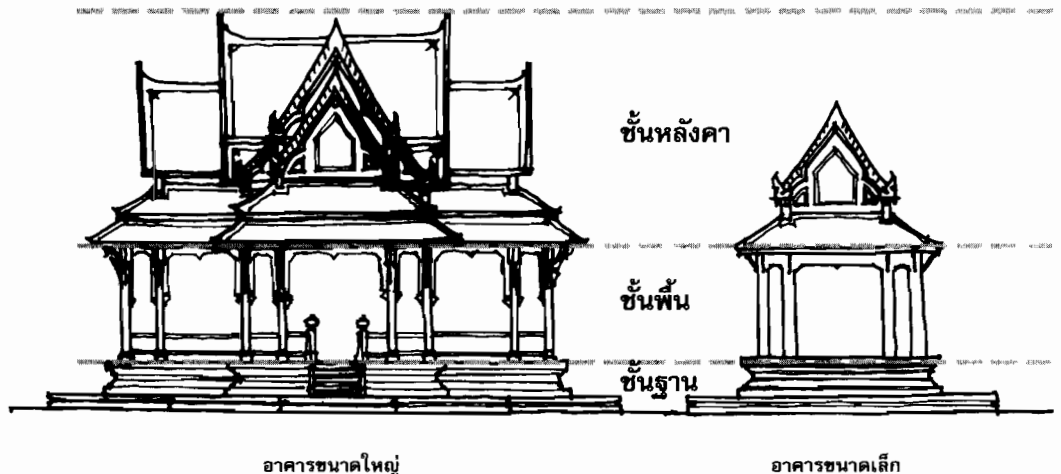
การจัดลักษณะของอาคารไทยประเพณีตามรูปแบบที่ปรากฏ สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจในลำดับแรกได้แก่ รูปลักษณะของอาคาร อันอาจจำแนกเป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑. รูปลักษณะอาคารทางราบ

๒. รูปลักษณะอาคารทางสูง

ในรูปลักษณะอาคารทางราบ ส่วนใหญ่รูปแบบแสดงออกทางลักษณะ เช่น รูปทรงโรง รูปทรงเรือน และในรูปลักษณะอาคารทางสูง รูปแบบที่แสดงออก เช่น ทรงกุฎาคารหรืออาคารเครื่องยอด มณฑป เจดีย์ เหล่านี้เป็นต้น การแสดงออกของรูปลักษณะที่ปรากฏในอาคารพื้นถิ่นอาคารทางประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน มีมากมายจนทำให้ผู้ที่ขาดพื้นฐานทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีละเลยต่อการเรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาใช้ประกอบในการออกแบบ ด้วยเหตุผลว่าไม่เข้าใจและไม่ใส่ใจในระเบียบวิธีขององค์ประกอบและกระบวนการนำไปใช้ให้เหมาะสมตามยุคสมัย

ภาพที่ ๑๕
อาคารทางราบ

ชั้นหลังคาของอาคารทรงสูง
รูปทรงที่ใช้ในการออกแบบ
อาจเป็นทรงเจดีย์ ทรงบุษบก
ทรงปราสาท หรือทรงปรางค์

ชั้นหลังคา

ภาพที่ ๑๖
อาคารทางสูง

มุขอาคารช่วยลด
ความสูงของชั้นพื้น

ชั้นพื้น

ชั้นฐาน

การออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี
ผู้ออกแบบต้องคำนึงถึงระเบียบวิธีของงาน
สถาปัตยกรรมไทยประเพณีที่ประกอบด้วย
ชั้นฐาน ชั้นพื้น และชั้นหลังคา ขนาดและ
สัดส่วนขององค์ประกอบในแต่ละส่วนต้อง
มีความสัมพันธ์กันจะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไม่ได้
ถึงแม้ว่าการออกแบบอาคารจะเป็นลักษณะ
อาคารทางราบหรืออาคารทางสูง ก็จำเป็นต้อง
คำนึงถึงองค์ประกอบทั้งสามส่วนทั้งสิ้น

การจัดระเบียบวิธีเพื่อที่จะทำให้เข้าใจได้ง่ายขึ้น ควรพิจารณาองค์ประกอบของอาคาร
เป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑. ส่วนชั้นฐานอาคาร
๒. ส่วนชั้นพื้นหรือตัวอาคาร
๓. ส่วนชั้นหลังคา

หรือหากจะเปรียบเทียบกับสรีระของมนุษย์ก็อาจกล่าวเทียบได้กับ ส่วนขา ส่วนตัว
และส่วนหัว แต่ละส่วนย่อมมีความสัมพันธ์กันทั้งรูปแบบ ขนาด และสัดส่วน จึงจะเกิดความงาม
ที่แสดงออกอย่างลงตัว

ความเข้าใจในองค์ประกอบเพียงอย่างเดียวยังไม่เป็นการเพียงพอต่อการนำมาใช้ในการ
การออกแบบ ผู้ที่จะนำมาใช้จะต้องเข้าใจขนาดและสัดส่วนที่พอเหมาะ ซึ่งสัมพันธ์กับสัดส่วน
ของมนุษย์ผู้ใช้สอย

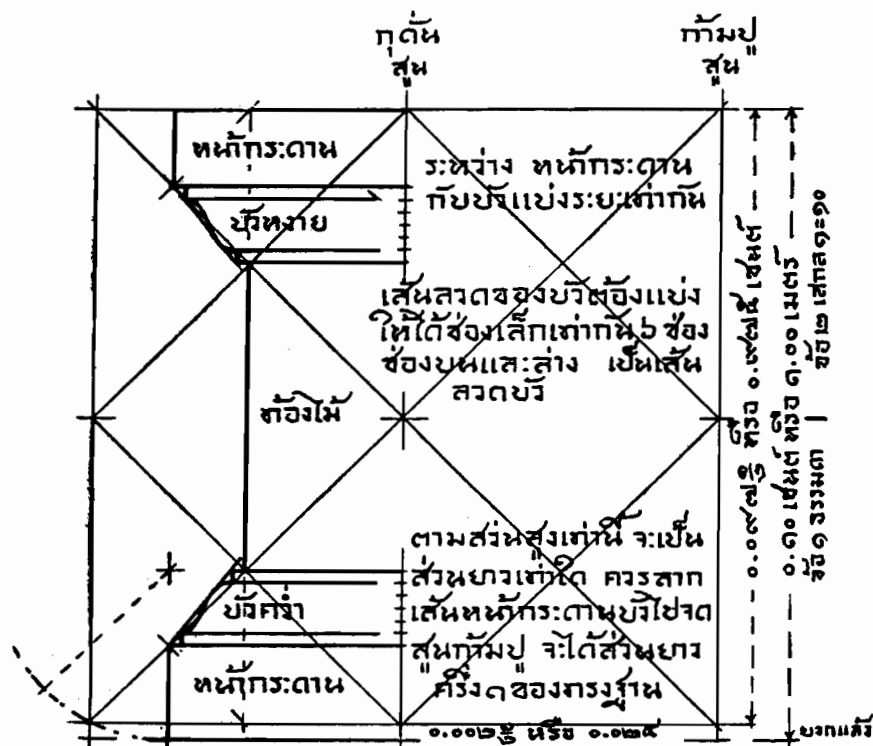
องค์ประกอบอาคาร

๑. ส่วนฐานอาคาร ความสำคัญของชั้นฐานในงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีมีความ
สำคัญมาแต่ครั้งมีการรับพระพุทธศาสนาเข้ามาระยะเริ่มแรก ฐานในความหมายเดิมเป็นสื่อแทน
องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เสด็จเข้าสู่ปรินิพพานอันปราศจากรูป การสื่อความในช่วงต้น
พุทธกาลจึงมีเพียงแท่น(ฐาน)เพียงอย่างเดียว การคลี่คลายฐานที่เป็นองค์ประกอบของอาคาร
มีการพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน โดยเฉพาะที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมไทยมาแต่
โบราณ การสื่อความหมายนอกจากเป็นฐานรองรับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว
การสื่อความเป็นชั้นภูมิในภูมิธรรมดังเช่นปรากฏในไตรภูมิ ซึ่งปรากฏที่ฐานของพระธาตุเจดีย์
การออกแบบอาคารไทยประเพณีในปัจจุบันจึงควรให้ความสำคัญชั้นฐานโดยเฉพาะ ในอาคาร

ไทยประเพณีในแต่ละภูมิภาคมีการคลี่คลายชั้นฐานเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของตนเอง ซึ่งมีทั้งที่มีความคล้ายคลึงกัน เหมือนกัน และแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่มีมาแต่เดิม เป็นต้นว่า ฐานปัทม์ ฐานสิงห์ ฐานบัวลูกแก้ว เหล่านี้เป็นต้น การกำหนดสัดส่วนของชั้นฐานตามครู เช่น สัดส่วนของฐานที่กำหนดเป็นสัดส่วนสำเร็จ โดยศาสตราจารย์พระพรหม-พิจิตร (อยู่ ลาภานนท์) สัดส่วนที่กำหนดขึ้นนี้เป็นแนวทางที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ในรายละเอียดขององค์ประกอบส่วนฐาน คือ ขนาดของบัวคว่ำ บัวหงาย เส้นลวดและหน้ากระดาน การกำหนดสัดส่วนขององค์ประกอบฐานนอกเหนือจากแนวคิดในความหมายเดิม เมื่อนำมาใช้ในปัจจุบันคงมีทั้งการสื่อความหมายเดิมและที่สำคัญคือ จะต้องเรียนรู้ทั้งการใช้ฐานแต่ละชนิด รวมทั้งขนาดและสัดส่วนของฐานจะต้องมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบบนฐานและสัดส่วนของมนุษย์ เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าในการออกแบบในปัจจุบัน ประโยชน์ใช้สอยที่เกิดขึ้นกับอาคารอาจมีความต้องการมากไปกว่าการใช้ประโยชน์ทางพระพุทธศาสนา ทั้งที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในตัวอาคารได้และไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ในตัวอาคาร ชั้นฐานในปัจจุบันจึงมีความสำคัญในด้านการใช้ประโยชน์อย่างอเนกประสงค์ หรือมากไปกว่ากิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีมาแต่เดิม

ความสูงของฐานก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจในขนาดและสัดส่วนที่พอเหมาะ โดยเทียบกับสัดส่วนมนุษย์และความสัมพันธ์ระหว่างทรวดทรงของอาคารด้วยการแก้ปัญหาในอดีตหากต้องการฐานให้สูงขึ้นมีทั้งการเพิ่มลูกแก้วกลางฐานหรืออาจมีลูกแก้วสองชั้น ถ้าหากชั้นฐานนั้นสูงมากหรืออาจมีการใช้งานปูนปั้นประกอบ การแก้ปัญหาความสูงของชั้นฐานอาจใช้วิธีการซ้อนชั้นของฐาน โดยให้ความสูงของฐานส่วนบนมีสัดส่วนอย่างน้อยเป็น ๑ ใน ๒ ส่วนของฐานส่วนล่าง เป็นต้น

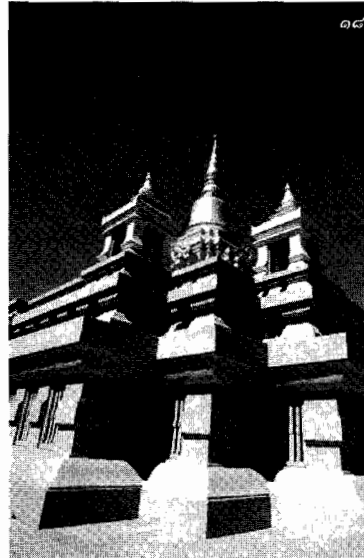
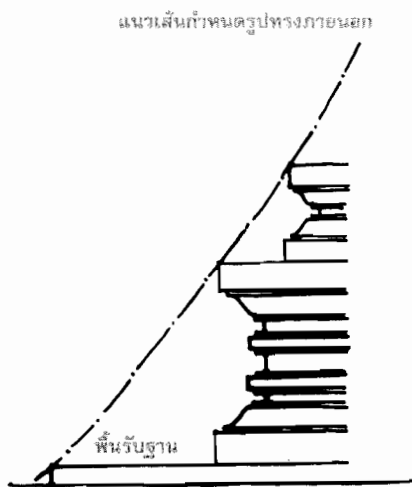
ภาพที่ ๑๗
สัดส่วนฐาน โดยพระพรหมพิจิตร
แสดงให้เห็นระเบียบการจัดขนาด
ของฐานที่เหมาะสม

เมื่อเส้นได้บัวรูปแล้ว ควรลบเส้นถ้าไม่ใช้ให้หมดไปเย็นใช้ได้

๘.

อีกส่วนหนึ่งที่ต้องพิจารณาประกอบการออกแบบในปัจจุบัน ได้แก่ ส่วนชั้นรับฐาน ซึ่งที่เหมาะสมที่สุดควรเป็นฐานเขียง ลักษณะเป็นหน้ากระดานเรียบ โดยควรให้มีความกว้างพอเหมาะ หากจะกำหนดเป็นเกณฑ์ในการออกแบบ ก็ควรใช้ที่ระบบจุดตัดของแนวเส้นจอมแหตัดกับแนวราบได้ชั้นฐาน ความสูงของฐานเขียงรับฐานอาคารนั้นจะต้องมีความสูงพอเหมาะที่สัมพันธ์กับระยะทอดสายตา ความสูงของชั้นฐานจึงเป็นส่วนที่จะสร้างความรู้สึกเบาและลอยอยู่บนพื้น หากส่วนชั้นรับฐานไม่มีหรือมีความสูงน้อยมาก ความรู้สึกเบาและลอยอยู่บนพื้นจะไม่เกิดขึ้น หากจะเกิดอาคารที่มีขนาดใหญ่ ควรมีชั้นรองรับฐานสูงให้พอเหมาะ การกำหนดความสูงเมื่อเทียบความสัมพันธ์กับผังบริเวณจึงเป็นส่วนสำคัญที่ต้องคำนึงถึงเมื่อมีการกำหนดตำแหน่งสถานที่ก่อสร้างลงบนผังบริเวณ

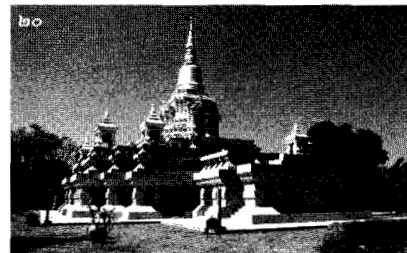
ภาพที่ ๑๘

ลักษณะการซ้อนชั้นของฐานอาคาร เมื่อต้องการออกแบบฐานที่สูงขึ้นเพื่อต้องการใช้ประโยชน์ในชั้นฐานจำเป็นต้องซ้อนชั้นฐาน การซ้อนชั้นฐาน ผู้ออกแบบจะต้องคำนึงถึงสัดส่วนที่พอเหมาะ การมีพื้นรับชั้นฐานจะช่วยแก้ปัญหาการจมของชั้นฐาน

ภาพที่ ๑๙-๒๑

การออกแบบชั้นฐาน พระมหาธาตุเจดีย์ศรีจันทน์ อำเภอดาคลี จังหวัดนครสวรรค์ เป็นลักษณะฐานซ้อนชั้น การเจาะช่องเปิดแบบลูกกรงไทยเดิมบริเวณท้องกระดาน จะทำให้ฐานไม่หนัก เกิดความรู้สึกเบา และควรมีพื้นรับฐานเพื่อเน้นให้ฐานลอย

๒. สัดส่วนชั้นตัวอาคาร องค์ประกอบชั้นตัวอาคาร (ชั้นพื้น) ที่ต้องคำนึงถึงได้แก่ ความสูงของผนังและของเสา ซึ่งยังมีองค์ประกอบอื่นๆอีก เช่น ความสูงของประตู หน้าต่าง หรือ ช่องเปิด ในรายละเอียดส่วนที่เป็นเสานั้น ในระเบียบแบบแผนไทยประเพณีจะประกอบด้วยส่วน หัวเสา ส่วนเสา และส่วนโคนเสา โดยเฉพาะในส่วนที่เป็นผนังด้านนอกจะมีลักษณะของบัวผนังบนและบัวผนังล่าง เหล่านี้เป็นต้น

ตัวอย่างที่เห็นพัฒนาการของการประยุกต์บัวผนังบนและบัวผนังล่างหรือบัวหัวเสาบนและล่างที่ใช้ในปัจจุบัน ได้แก่ การใช้บัวหัวเสาบนและล่างของอาคารที่ออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณวชิราวุธวงศ์ที่ได้แปลงบัวหัวเสาและโคนเสาแบบสถาปัตยกรรมเขมรที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบสถาปัตยกรรมของไทยในอดีตที่ผ่านมา นำมาใช้กับอาคารในปัจจุบันโดยใช้วัสดุคอนกรีตเพื่อลดขนาดของบัวให้ดูเล็กลง วิธีการเช่นนี้ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร (อุ๋ ลากานนท์) ก็นำมาใช้ในการออกแบบในเวลาต่อมา ความสูงของเสาและผนัง และขนาดความสูงของบัวหัวเสาและโคนเสาต้องนำมาพิจารณาประกอบให้สัมพันธ์กับชั้นฐานที่เป็นส่วนรองรับ

ความสูงของหน้ากระดานล่างของบัวโคนเสากับความสูงของหน้ากระดานของบัวฐานบนจะต้องมีขนาดที่สัมพันธ์กันโดยไม่ควรจะให้ขนาดของหน้ากระดานบัวโคนเสาใหญ่กว่าหน้ากระดานของบัวฐาน

ในการออกแบบโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณวชิราวุธวงศ์ได้แก้ปัญหาความรู้สึกเสาจมลงในฐานได้ โดยการยกร่องระหว่างโคนเสากับฐานอาคารที่ทำให้เสาและฐานขาดจากกัน ความรู้สึกลอยจึงเกิดขึ้น และความสกรปรจากพื้นจะถูกตัดทอนอีกด้วย จุดเด่นในส่วนนี้มีการนำมาใช้ในการออกแบบอาคารในโรงเรียนวชิราวุธวิทยาลัยโดยพระยาจินดารังสรรค์ในเวลาต่อมาเช่นกัน

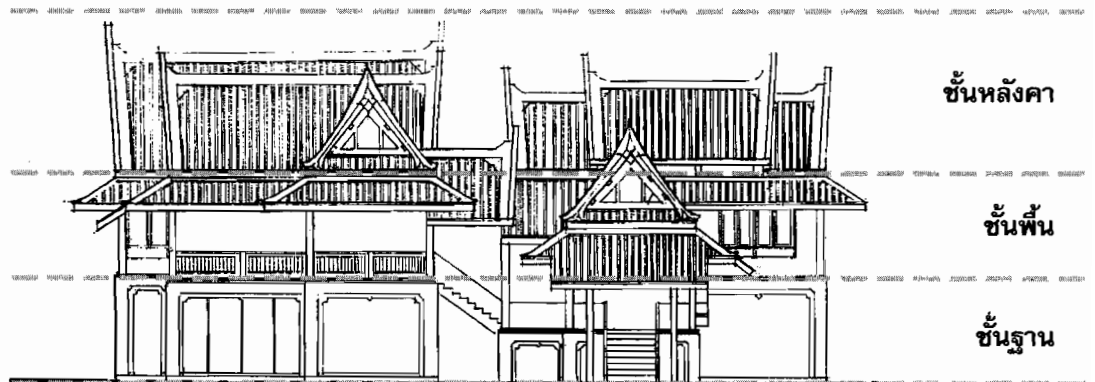
สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอย่างมากก็คือขนาด(scale)ขององค์ประกอบในชั้นนี้จะต้องสัมพันธ์กับสัดส่วนโดยรวม เช่น เสาลอยของอาคาร ซึ่งวัสดุและเทคโนโลยีในปัจจุบันสามารถก่อสร้างเสาได้ขนาดเล็กก็ให้ความมั่นคงได้ แต่เสาขนาดเล็กเกินไปไม่สัมพันธ์กับรูปทรงโดยรวมก็จะกลายเป็นการทำลายรูปแบบของงานสถาปัตยกรรมไปในที่สุด

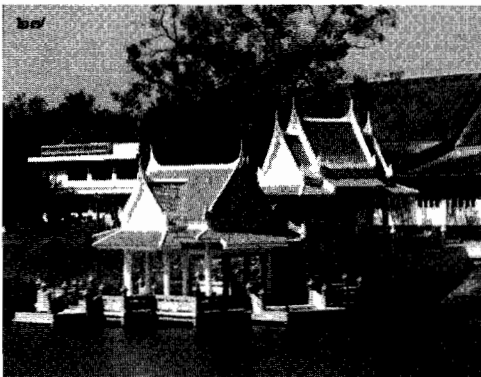
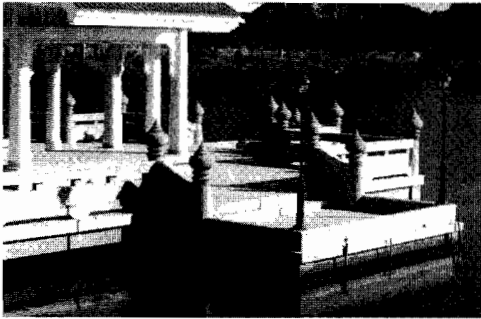
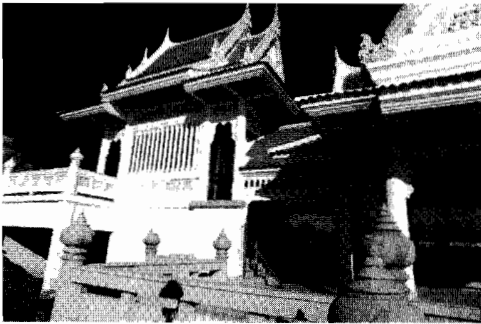
อีกประการหนึ่ง ในเรื่องขนาดของเสาอาคารดังกล่าวนี้ ในอาคารไทยเดิม เช่น ศาลาการเปรียญหรือบ้านไทยแต่เดิมจะปลูกสร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ ขนาดของเสาชั้นล่างซึ่งยกสูงจากพื้นดินเพื่อสะดวกในขณะน้ำท่วมนั้นจะไม่ยกพื้นสูงมากเหมือนในปัจจุบัน ซึ่งมีการใช้สอยเพิ่มขึ้น ปัจจุบันนี้จะยกพื้นใต้ถุนสูงขึ้นแต่ขนาดเสาเท่าเดิม ดังนั้นจะดูเหมือนเสามีขนาดเล็กไม่เหมาะสมกับตัวอาคารที่มีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นการทำให้รูปทรงโดยรวมยังไม่สมบูรณ์เท่าที่ควร

ภาพที่ ๒๒-๒๓

พระตำหนักสมเด็จพระสังฆราช
วัดช้าง จังหวัดกำแพงเพชร
การออกแบบคำนึงถึงความสำคัญของ
อาคารประธานคือ ส่วนที่ประทับ โดย
กำหนดให้มีความสูงที่สุด สิ่งที่ต้องการ
คือความมั่นคงของชั้นฐาน ความโปร่ง
เบาของชั้นพื้น และการลดหลั่นของ
ส่วนหลังคา

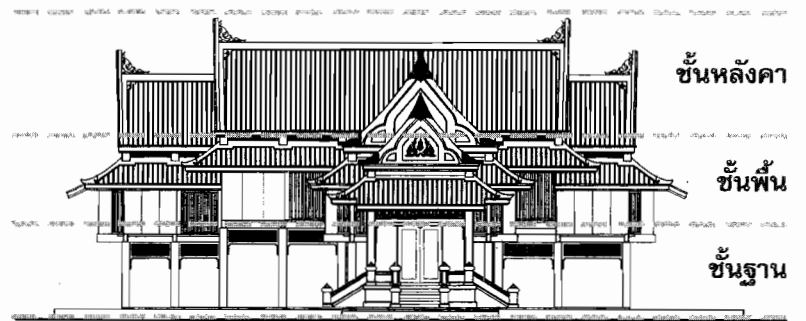

ภาพที่ ๒๔-๒๗

ศาลาหน้า บึงโบราณวัดจันเสน อ.ตาคลี จังหวัดนครสวรรค์
เป็นการออกแบบโดยชั้นฐานวางเหนือน้ำ โดยมีส่วนหน้าของ
อาคารวางสัมพันธ์กับชั้นพื้นดิน

ภาพที่ ๒๘
พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี

หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ๔๗

๓. ส่วนชั้นหลังคา ส่วนบนของอาคาร คือส่วนหลังคาหรือส่วนหัว ถ้าหากเทียบเคียงกับ ร่างกายมนุษย์ ขนาดเล็กหรือใหญ่ของหลังคาขึ้นอยู่กับสัดส่วนโดยรวมที่สามารถแสดงความ สัมพันธ์ร่วมกับชั้นตัวอาคารที่เป็นเสาและผนัง และชั้นฐานอาคารที่เป็นส่วนรองรับด้วยแนวของเส้น จอมแห ในกรณีอาคารทางสูงก็เช่นกัน ส่วนยอดก็จะถูกกำหนดให้อยู่ในกำกับของเส้นจอมแห ด้วยเช่นเดียวกัน

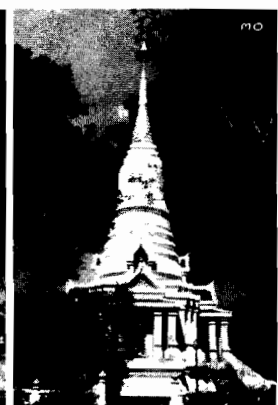
หากพิจารณาที่อาคารตามแนวราบ ลักษณะของหลังคาเป็นส่วนที่บ่งบอกลักษณะ พื้นถิ่นได้เป็นอย่างดี ดังเช่นความแตกต่างของขนาดของตัวหลังคาอาคารไทยประเพณีภาคกลาง และภาคเหนือ โดยในภาคกลางจะมีลักษณะตัวหลังคาเล็ก มีหลายระดับและซ้อนชั้นมากกว่า ภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ ที่กล่าวเช่นนี้เฉพาะส่วนที่เป็นอาคารพื้นถิ่นเดิม

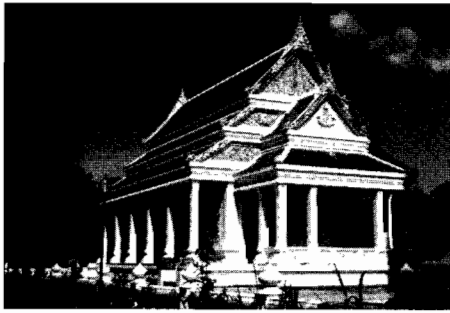
แต่หากกล่าวถึงในปัจจุบันพบว่า อาคารประเพณีท้องถิ่นภาคเหนือมีการเปลี่ยนขนาด ของตัวหลังคาเป็นขนาดเล็กเช่นภาคกลาง และมีการทำตัวหลังคาและซ้อนชั้นหลังคาเพิ่มมาก ขึ้น แต่บางแห่งยังคงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคเหนืออยู่ได้ อันอาจนับได้ว่าเป็นการ พัฒนารูปแบบทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไปอีกระดับหนึ่ง หากพิจารณาว่าเป็นการรับอิทธิพล จากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภาคกลางก็คงไม่ผิดนัก แต่ความเหมาะสมยังคงต้องเป็นเรื่องที่ น่าจะนำมาพิจารณาให้ถ่องแท้ ในกรณีที่รูปแบบผิดไปจากเอกลักษณ์เดิม ว่าเป็นการทำลาย รูปแบบสถาปัตยกรรมเดิมหรือไม่ ในขณะเดียวกันสถาปัตยกรรมไทยประเพณีของภาคกลาง เองก็รับแนวคิดจากภายนอกประเทศมาใช้เช่นกัน ทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณี แบบแปลกตาขึ้นมาให้เห็น ดังที่กล่าวแล้วว่าลักษณะหลังคาเป็นส่วนที่บ่งบอกความเป็นพื้นถิ่น ได้เป็นอย่างดี และหากเป็นสถาปัตยกรรมทางสูงบ้าง การคลี่คลายส่วนยอดก็เป็นสิ่งสำคัญ มีนักวิชาการทั้งในประเทศและต่างประเทศพยายามอธิบายความหมายของส่วนยอด โดยการ ตีความจากคติความเชื่อและตามหลักธรรมของพระพุทธเจ้า การตีความก็ยังเป็นเรื่องที่ต้อง พิสูจน์หาข้อสนับสนุนกันต่อไป แต่ก็ เป็นแนวคิดที่ดี อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ผู้ที่คิดจะทำการ ออกแบบได้มีแนวทางในการกำหนดรูปแบบทางสถาปัตยกรรมไทยประเพณีได้ในระดับหนึ่ง

ในการศึกษารูปแบบและองค์ประกอบในชั้นหลังคาดังกล่าวนี้เป็นสิ่งสำคัญยิ่งประการ หนึ่งที่ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ ไม่เพียงแค่เฉพาะรูปแบบเท่านั้น แต่จะต้องศึกษา ถึงองค์ประกอบของโครงสร้างประกอบกันไปด้วย เพราะรูปแบบของหลังคานั้นสะท้อนถึงระบบ โครงสร้างภายในของหลังคา การวางระบบโครงสร้างหลังคาของแต่ละภูมิภาคและแต่ละสมัย จะไม่เหมือนกัน ดังนั้นการศึกษาโครงสร้างอาคารไทยประเพณีจะเป็นการบ่งบอกอายุและสมัย อาคารได้ในระดับหนึ่ง เช่น โบสถ์และวิหารล้านนาแต่เดิมนั้นจะไม่วางแปไว้ที่หัวเสา ซึ่งต่าง จากภาคกลางที่วางแปไว้บนหัวเสา เป็นต้น

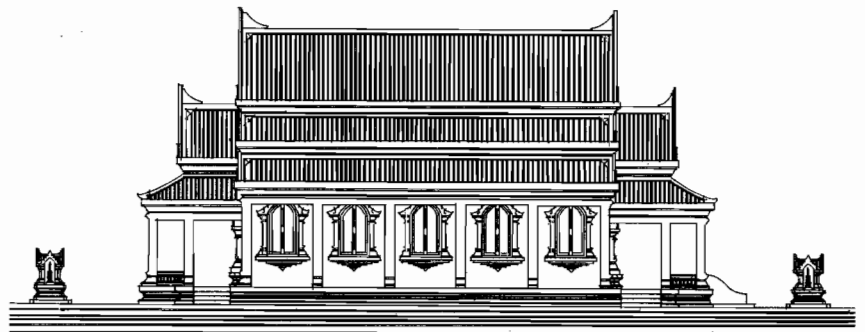
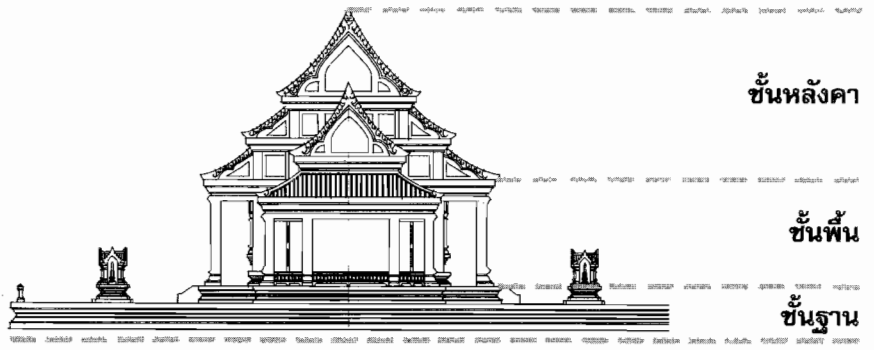
ภาพที่ ๒๙-๓๐

พระอุโบสถและพระธาตุเจดีย์
วัดวังพู่ไทร จังหวัดเพชรบุรี

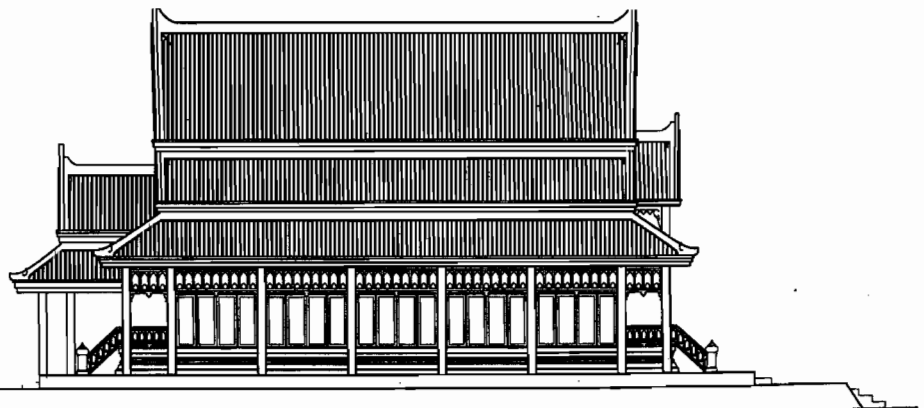
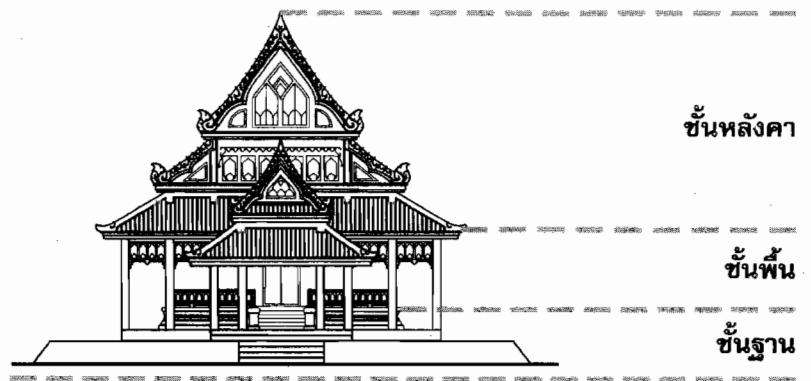

ภาพที่ ๓๑
พระอุโบสถวัดวังฟูไทร จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ ๓๒
พระอุโบสถวัดสันติสังมาราม จังหวัดสกลนคร

ภาพที่ ๓๓

พระธาตุเจดีย์วัดวังโพธิ์ จังหวัดเพชรบุรี

ภาพที่ ๓๔

พระธาตุเจดีย์และอุโบสถวัดเจริณธรรม

จ.พระนครศรีอยุธยา

ชั้นหลังคา

ชั้นพื้น

ชั้นฐาน

ชั้นหลังคา

ชั้นพื้น

ชั้นฐาน

ชั้นหลังคา

ชั้นพื้น

ชั้นฐาน

ภาพที่ ๓๕ พระธาตุเจดีย์และอุโบสถวัดจันทน์ จังหวัดนครสวรรค์

อย่างไรก็ดี การเรียนรู้ระเบียบวิธีขององค์ประกอบในงานสถาปัตยกรรมไทยตามที่ได้กล่าวพอสังเขปข้างต้นแล้ว สิ่งที่สำคัญยิ่งในกระบวนการนำไปใช้ในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยในปัจจุบันนอกเหนือจากความสัมพันธ์ของ รูปร่าง รูปทรง ขนาดและสัดส่วนแล้ว จังหวะและลีลาของงานสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งสำคัญในการจะทำให้ผลงานที่ออกมาสวยงามน่าดูและมีคุณค่า นอกจากนั้นแล้วผู้ออกแบบก็ต้องศึกษาถึงวัสดุและวิธีการนำเอาเทคโนโลยีใหม่ๆมาใช้ในการก่อสร้าง วิธีการประดับตกแต่งงานตามความเหมาะสม โดยคำนึงถึงความคงทนต่อการใช้งาน รวมทั้งการดูแลรักษาได้ง่ายตามยุคสมัย

การเรียนรู้กระบวนการออกแบบและระเบียบวิธีในงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีมาแต่เดิมมิได้หมายความว่าผู้ศึกษาจะต้องออกแบบเฉพาะงานสถาปัตยกรรมไทยประเพณีเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เพราะถ้าผู้ศึกษามีพื้นฐานที่ดีพอแล้ว การจะทำการออกแบบอาคารต่างๆในปัจจุบันก็จะพัฒนาไปได้อย่างเหมาะสมตามสภาพและความต้องการตามยุคสมัย โดยที่ยังคงดำรงไว้ซึ่งจิตวิญญาณของความเป็นไทยได้เป็นอย่างดี.

* * * * *

เอกสารอ้างอิง

ภาพถ่ายเส้นบางส่วนจาก พ.พรหมพิจิตร , พุทธศิลปสถาปัตยกรรม ภาคต้น , โรงพิมพ์พระจันทร์ , ท่าพระจันทร์ พระนคร , ๒๕๔๕.
ภาพประกอบบางส่วนจาก ศิลปากร, มหาวิทยาลัย, คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์, สมุดภาพสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์, กรุงเทพฯ , สำนักพิมพ์กราฟิกอาร์ต กรุงเทพฯ, ๒๕๒๕.